

- ²¹ Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 137-138.
- ²² Чуйкова В. Правова характеристика СД // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 4. – С. 5.
- ²³ Коваленко Т. П. До питання про запровадження СД // Адвокат. – 1999. – № 1. – С. 16.
- ²⁴ Цивільне право України: У 2-х кн. – Кн. 2 / О. В. Дзери, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К., 2002. – С. 631.
- ²⁵ Фурса С. Я., Фурса Є. І. Спадкове право. Теорія та практика: Навч. посіб. – К., 2002. – С. 207.
- ²⁶ Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 138.
- ²⁷ ЦК України: Коментар / За ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. – Х., 2003. – С. 844.
- ²⁸ Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 138.
- ²⁹ Васильченко В. Юридична сутність СД та його місце в системі цивільного права України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 138.
- ³⁰ ЦК України: Коментар / За ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. – Х., 2003. – С. 844.
- ³¹ Там само. – С. 847.
- ³² Там само. – С. 846.
- ³³ Турлуковський Я. СД в українському цивільному праві: теорія і практика // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 6. – С. 38.
- ³⁴ ЦК України: Коментар / За ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. – Х., 2003. – С. 844.

Резюме

У статті висвітлено історію становлення спадкового договору, його правову природу в зарубіжних правових системах. Детально розглянуто проблеми, пов'язані з функціонуванням цього інституту у вітчизняному цивільному праві. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення юридичної конструкції спадкового договору.

Ключові слова: спадковий договір, відчужувач, набувач.

Резюме

В статье отражена история становления наследственного договора, его правовая природа в зарубежных правовых системах. Подробно рассмотрены проблемы, связанные с функционированием этого института в отечественном гражданском праве. Сформулированы предложения по совершенствованию юридической конструкции наследственного договора.

Ключевые слова: наследственный договор, отчуждатель, приобретатель.

Резюме

This article deals with the history of the hereditary contract, its legal nature in foreign legal systems. Problems, related to functioning of this institute in the national civil law, are considered in detail. Proposals for improvement of the legal construction of the hereditary contract are formulated.

Key words: hereditary contract, alienor, acquirer.

Отримано 14.10.2010

І. А. ЛАВРІНЕНКО

Ігор Анатолійович Лаверіненко, аспірант Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

СПАДКУВАННЯ ЧАСТКИ УЧАСНИКА ТОВ

Нові економічні відносини у країні зумовили широку участь су'єктів цивільного права у господарських товариствах, зокрема, і в товариствах з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ). Статус учасника товариства тягне виникнення у фізичних та юридичних осіб певних майнових прав. У зв'язку з цим набувають особливої актуальності питання правового регулювання відносин з переходу цих прав у порядку спадкового правонаступництва.

Питанню, пов'язаному зі спадкуванням частки померлого учасника ТОВ, свою увагу присвячували такі вчені, як В. Васильченко¹, В. Васильєва², Р. Лідовець³ та багато інших. Проте, незважаючи на ґрунтовні та системні наукові напрацювання, у даній сфері залишається ще багато маловивченого та дискусійного. Тому метою даної статті і є завдання дослідити проблемні питання, які виникають у спадкоємця померлого учасника на шляху набуття ним статусу учасника ТОВ.

Як відомо, ТОВ було створене штучно німецькими юристами шляхом поєднання найбільш сприятливих для малого бізнесу рис акціонерного і повного товариства. Такий симбіоз «класичних» видів товариств і дав початок для здійснення підприємницької діяльності доти невідомою організаційно-правовою формою – ТОВ. Але нам також відомо, що акціонерне товариство належить до групи товариств «капіталів», а повне товариство – до групи товариств «осіб». Виникає цілком закономірне запитання: «До якого виду тоді необхідно віднести ТОВ?». Відповідь стає цілком очевидною, якщо проаналізувати вітчизняне законодавство, відповідно до якого ТОВ характеризується:

- 1) необхідністю сформувати органи управління, статутний та резервний капітали;
- 2) можливістю створення ТОВ однією особою;
- 3) голосування проводиться учасниками відповідно до належних їм на праві власності часток, а не за принципом «одна особа – один голос».

Отже, відповідь на поставлене питання очевидна: ТОВ за своєю організаційно-правовою формою тяжіє до *товариств «капіталів»*. Такий висновок підтримують й авторитетні вчені, зокрема, О. Р. Кібенко, яка правовий статус учасників ТОВ прирівнює до інвесторів господарської діяльності товариства⁴. Звичайно, особистісний елемент у відносинах із товариством та учасниками присутній, оскільки ТОВ є все ж таки симбіозом АТ та повного товариства. Проте, на мою думку, цей елемент не повинен мати домінуючого значення. Прояв цього елемента ми спостерігаємо у можливості виключити учасника, заборонити у статуті ТОВ відчуження частки третій особі тощо. Надання переваги законодавцем особистісному чи майновому елементу впливає на механізм правового регулювання і, відповідно, на процес спадкування частки.

З урахуванням можливості віддати перевагу майновому чи особистісному елементу формуються моделі правового регулювання спадкування частки.

Перша модель полягає в автоматичному переході частки від спадкодавця до спадкоємця, якщо статут не містить вимоги щодо прийняття у товариство спадкоємців померлого учасника.

Друга модель, навпаки, вимагає в імперативному порядку отримання згоди товариства на включення спадкоємця до лав учасників ТОВ і, як правило, не може бути змінена нормами статуту.

Перш за все слід зазначити, що відповідно до ст. 1218 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) до складу спадщини входять усі права й обов'язки, що належачи спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Але із загального правила є свої винятки: не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема:

- 1) особисті немайнові права;
- 2) право на участь у товариствах і право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами тощо.

Як зазначено в ст. 100 ЦК України право участі в товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі. Проте, аналіз цього права дозволяє нам вести мову про недоречність закріплення його як особистого немайнового. Визначення корпоративного права наводиться у ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу України (далі – ГК України), відповідно до якої такими правами є права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частини прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Якщо проводити порівняння ст. 100 ЦК України зі ст. 167 ГК України причина такої концептуальної різниці закріплення цих прав взагалі не зрозуміла. Якщо законодавець вирішив визначити право участі особистим немайновим, то, відповідно, воно й не може бути об'єктом спадкових відносин. Що ж у такому випадку переходить до спадкоємця? Перше що спадає на думку – це частку у статутному капіталі ТОВ (до речі, такої думки дотримується й Верховний Суд України, який у п. 9 постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про спадкування» висловив свою позицію⁵. Частка спадкодавця виражає його майнові права, а отже вона може й переходити у процесі спадкування. Вважалося б, що це право без будь-яких перешкод має перейти до спадкоємця, адже воно є майновим, жодним чином тісно не пов'язано з особою спадкодавця (особистісний характер) тощо. Але це не зовсім так, оскільки поряд з майновим елементом (часткою) у відносинах між товариством та учасниками існує й особистісний, що дозволяє у передбачених законодавством випадках змінювати диспозитивну норму. Так, відповідно до ч. 5 ст. 147 ЦК України частка у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю переходить до спадкоємця фізичної особи або правонаступника юридичної особи – учасника товариства, якщо статутом товариства не передбачено, що такий перехід допускається лише за згодою інших учасників товариства. Отже, учасники ТОВ самі можуть обрати спосіб набуття статусу учасника спадкоємцями померлого учасника. Застосовуючи норму ч. 5 ст. 147 ЦК України, можна зазначити, що за загальним правилом частка переходить автоматично до спадкоємця учасника ТОВ. І лише статутом товариства може бути передбачений інший варіант: необхідність отримання згоди інших учасників. Відповіді, у якій саме формі необхідно отримати дану згоду, закон не містить. Можливо, мається на увазі згода решти учасників ТОВ, що виражається самостійно кожним із них незалежно від волі інших учасників. Але якщо згода інших учасників надається саме у такій формі, то яку правову природу тоді має рішення про внесення змін до установчих документів, пов'язаних зі зміною складу учасників ТОВ? Варто зазначити, що згідно з п. 2 ч. 1 ст. 29 ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» для проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридична особа повинна подати примірник оригіналу або но-

таріально посвідчену копію рішення про внесення змін до установчих документів. Внесення ж змін до установчих документів, як відомо, є виключною компетенцією загальних зборів. Тому і вести мову, що згода інших учасників може надаватися в іншій формі (листування, індивідуальне надання згоди тощо), відмінній від голосування у вищому органі товариства, не доводиться. Правову позицію з цього питання висловив і ВСУ, який у п. 30 постанови Пленуму «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» вказав, що прийняття рішення про вступ спадкоємця (правонаступника) учасника до ТОВ належить до компетенції загальних зборів учасників товариства⁶. Отож, згода інших учасників виражається у формі саме позитивно проведених для спадкоємця загальних зборів ТОВ. Ця модель регулювання спадкування частки учасника ТОВ відповідає світовим стандартам, оскільки право на частку переходить до спадкоємця автоматично, залишаючи за товариством право у статуті врегулювати це питання на власний розсуд.

Варто зазначити, що по-іншому регулює питання спадкування частки учасника ТОВ ЗУ «Про господарські товариства». Згідно зі ст. 55 Закону у зв'язку із смертю громадянина, учасника товариства спадкоємці мають переважне право вступу до цього товариства. При відмові спадкоємця від вступу до товариства з обмеженою відповідальністю або відмові товариства у прийнятті до нього правонаступника (спадкоємця) йому видається у грошовій або натуральній формі частка у майні, яка належала спадкодавцю. Отже, Закон не передбачає здійснення переходу права на частку в автоматичному порядку. Для цього необхідно отримати згоду товариства. З іншої сторони ч. 5 ст. 147 ЦК України зазначає, що такий перехід здійснюється автоматично, за виключенням випадків коли для здійснення такого переходу вимагається згода інших учасників товариства. У даному випадку ми маємо справу з колізією у правовому регулюванні.

Згідно з вченням про правові колізії останні поділяються на змістовні, ієрархічні та темпоральні⁷. Відповідно змістовними є колізії між нормами, що виникають внаслідок часткового збігу обсягів їх регулювання. Розв'язується ця проблема за допомогою принципу: спеціальний або винятковий закон скасовує дію загального. Щодо темпоральних колізій, то це колізія, яка виникає внаслідок видання в різний час з того самого питання двох і більше норм права. Загальним колізійним темпоральним принципом, що використовується для подолання таких колізій, є правило, згідно з яким наступний закон з того самого питання скасовує дію попереднього. З цього приводу Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва (далі – Держпідприємництво) – орган, який уповноважений надавати роз'яснення і узагальнювати практику застосування законів у сфері господарювання, зазначило у своєму листі № 7591 від 20 жовтня 2006 р., що на теперішній час діє спеціальний закон, який визначає поняття і види господарських товариств, правила їх створення, діяльності, а також права і обов'язки їх учасників та засновників – Закон України «Про господарські товариства». Тобто уповноважений орган вважає норми чинного ЦК України загальними щодо норм ЗУ «Про господарські товариства», які й потрібно застосовувати. Необхідно зазначити, що чинний ЦК України був прийнятий 16 січня 2003 р., а ЗУ «Про господарські товариства» – 19 вересня 1991 р. Виходячи з логіки міркування Держпідприємництва, наше законодавство знаходиться у складному колізійному випадку (збігу темпоральних і змістовних колізій). У такому разі перевагу отримує спеціальна норма, незалежно від дати прийняття. Тому дані правовідносини все ж таки мали б регулюватися ЗУ «Про господарські товариства». Але, якщо керуватися пунктом 1 Інформаційного листа Вищого господарського суду України (далі – ВГСУ) № 01-8/211 від 7 квітня 2008 р., при правозастосуванні застосовується не в цілому закон як нормативно-правовий акт, а відповідна правова норма чи її частина, за змістом якої і визначається чи є ця норма (її частина) спеціальною чи загальною⁸. Враховуючи те, що норми ч. 5 ст. 147 ЦК України та ст. 55 ЗУ «Про господарські товариства» регулюють однакове коло відносин, вони не можуть співвідноситися між собою як загальні до спеціальних. За таких умов варто керуватися іншим принципом, відповідно до якого перевагу отримує норма, що була прийнята пізніше. У нашому випадку такою нормою є норма ч. 5 ст. 147 ЦК України

Законодавче обмеження для набуття статусу учасника ТОВ вважалось звичайним явищем у період становлення української економіки. Але з набуттям країною статусу ринкової економіки дане законодавче обмеження видається мало обґрунтованим. ЦК України зробив крок назустріч економічним тенденціям, згідно з якими сімейний бізнес безперешкодно переходить від «батька до сина». Проте, варто зазначити, що законодавець дозволяє введення обмеження на набуття спадкоємцями померлого учасника товариства статусу учасника, зумовивши останнє нормами статуту.

Юридичний факт смерті учасника ТОВ викликає зміну складу учасників такого товариства, що вимагає відповідного внесення змін до установчих документів. Загальні збори повинні затвердити зміни до них, викликаних зміною складу учасників. У результаті спадкування у спадкоємця може виникнути право на частку, яка у відсотковому відношенні може бути доволі значною і перевищувати 40%. Відомостей про такого спадкоємця у Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (ЄДРПОУ) немає, але це не означає, що такий спадкоємець не може ініціювати скликання загальних зборів товариства. Набуваючи право на частку, до особи переходить комплекс корпоративних прав, який належав спадкодавцеві, а відомості Єдиного державного реєстру виконують лише функцію публічної достовірності. Такий спадкоємець може вважатися учасником, але лише у внутрішньокорпоративних відносинах. Інші ж особи вправі не визнавати за ним такого права, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 89 ЦК України та ч. 3 ст. 18 ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» зміни до установчих документів юридичної особи набирають чинності для третіх осіб з дня їх державної реєстрації. У такому випадку ми можемо зустрітися із парадоксальною ситуацією: з однієї сторони нам необхідно внести зміни до установчих документів, пов'язаних

зі зміною складу учасників, а з іншої – згідно зі ст. 60 ЗУ «Про господарські товариства» загальні збори учасників вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники (представники учасників), що володіють у сукупності більш як 60 % голосів. Проблема може зникнути сама собою якщо спадкоємцеві належить більше 60% голосів і він сам може внести зміни до статуту. Але якщо йому належить право на частку, яка варіюється від 40 до 60 % голосів, то жодна зі сторін (інші учасники, спадкоємець) не зможе самостійно внести зміни до статуту, більш того товариство стає фактично недієздатним через відсутність можливості ним керувати. Свою позицію з цього приводу висловило Держпідприємництво, яке у своєму листі «Стосовно визначення кворуму загальних зборів засновників» від 19.12.2002 р. за № 4-42-344/6786 зазначило, що кворум загальних зборів учасників доцільно визначати за аналогією вимог, встановлених ст. 53 ЗУ «Про господарські товариства» стосовно частки, придбані самим товариством, тобто голосування і визначення кворуму у вищому органі товариства провадиться без урахування частки, що належить померлому учаснику⁹. Таким чином наявні 60 % голосів перетворюються у всі 100 %. За такого розвитку подій особу не покидає відчуття обману, адже її можна позбавити прав на участь у товаристві. Даний лист уповноваженого органу було прийнято ще до набрання чинності ЦК України, який закріпив зовсім іншу модель спадкування частки померлого учасника. Саме цим і видається за можливе обґрунтувати таку позицію. Помилковість у роз'ясненні положень ЗУ «Про господарські товариства» стимулювало до видання Держпідприємництвом іншого листа «Щодо прийняття спадкоємців до учасників товариства» від 20.10.2006 р. № 7591, у якому зазначено, що збори учасників вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники (представники учасників), що володіють у сукупності більш як 60 відсотками голосів. На думку Держпідприємництва України, товариство може відмовити у прийнятті до нього правонаступника (спадкоємця) тільки у разі прийняття рішення простою більшістю голосів учасників, які володіють у сукупності більш як 60 відсотків загальної кількості голосів учасників товариства. Тобто один учасник товариства, що залишився, розмір частки внеску до статутного капіталу якого становить 15 відсотків, не може відмовити у прийнятті до товариства спадкоємців, які отримали спадщину від померлого учасника, розмір частки внеску до статутного капіталу якого становив 85 відсотків¹⁰.

Дана позиція уповноваженого органу була підтримана вищими судовими органами, зокрема, ВГСУ, який 28.12.2007 р. за № 04-5/14 прийняв рекомендації «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин». Так, відповідно до абзацу третього п. 2.6 рекомендацій ВГСУ у разі смерті фізичної особи – учасника товариства з обмеженою відповідальністю розміри статутного капіталу товариства та часток його учасників не змінюються. Тому у визначенні правомочності загальних зборів учасників у суду відсутні підстави не враховувати частку померлого учасника¹¹. З урахуванням такої рекомендації, Держпідприємництво видало ще один лист «Щодо порядку вступу до складу засновників у разі успадкування часток у статутному капіталі товариства» від 23.10.2009 р. № 13032, у якому остаточно було закріплено неможливість ігнорування самим товариством частки померлого учасника при визначенні кворуму загальних зборів¹².

Варто зазначити, що у першому листі від 19.12.2002 р. була застосована конструкція відчуження частки учасника самому товариству, а не її переходу в порядку спадкування. Ця помилка привела ще до однієї – визнанням за ТОВ права на частку, яке насправді у нього не виникає. Отож, якщо частка належить самому товариству, то й не дивно, що вона не враховується при визначенні кворуму при проведенні загальних зборів. Цю практику не можна вважати вдалою, а тому і такою, що заслуговує на підтримку. Що стосується подальшого роз'яснення норм про спадкування*, то тут був застосований підхід, згідно з яким частка не належала самому товариству, а безпосередньо переходить до спадкоємця померлого учасника. Тому і не враховувати її при визначенні кворуму загальних зборів товариства немає жодних правових підстав. Така частка не тільки повинна враховуватися при визначенні кворуму, але і особи, які нею володіють, уповноважені голосувати при вирішенні питань, пов'язаних зі зміною складу учасників ТОВ. Зрозуміло, що відмовити у прийнятті рішення про прийняття нового члена учасники товариства, які в сумі не володіють більш як 60 % голосів не вправі (саме таку позицію зараз підтримує Держпідприємництво). Про ситуацію, коли спадкоємець учасника товариства набуває право на частку у 50 % і більше говорити не доводиться. Звідси, зважаючи на варіативність суспільного життя та можливість складення аналогічної «патової ситуації», необхідно внести зміни до чинного ЗУ «Про господарські товариства», усунувши тим самим колізії з ЦК України, та визнати за особою, яка претендує на частку в 40 % і більше статус учасника товариства, незалежно від того, що статутом передбачається процедура прийняття нового члена шляхом голосування на загальних зборах товариства (звичайно у випадку виявлення бажання самого спадкоємця набути статусу учасника).

Порівняльна характеристика чинних ЦК України та ЗУ «Про господарські товариства» дає підстави зробити висновок, що норми кодексу є набагато прогресивнішими. ЦК України у правовому регулюванні спадкування частки учасника ТОВ «пішов» далі й закріпив перехід прав учасника до спадкоємця автоматично (ч. 5 ст. 147 ЦК), але теж до кінця не вичерпавши вказаної проблеми, залишивши за товариством право на визначення іншого способу розвитку відносин. Наразі настала гостра необхідність внесення змін до чинного ЗУ «Про господарські товариства», якими повинні бути усунуті колізії між цим Законом та ЦК України щодо процедури спадкування частки учасника ТОВ. Найкращим варіантом, який би задовольнив кожну із сторін (ТОВ, спадкоємець) буде визнання за спадкоємцем у формі загального правила прав учасника товари-

* Лист від 20.10.2006 р., рекомендації ВГСУ від 28.12.2007 р., лист від 23.10.2009 р.

ства. Товариству також надається можливість відступати від цього правила та встановлювати процедуру набуття статусу учасника за згодою загальних зборів. Проте, ці диспозитивні норми у жодному випадку не повинні стосуватися ситуації, коли спадкодавцю належало більше 40 % голосів, за відсутності яких самостійно просто неможливо скликати загальні збори товариства іншими учасниками, що перетворює його у фактично недієздатного суб'єкта цивільного обороту.

¹ Васильченко В. Спадкування часток учасників господарських товариств та кооперативів: актуальні питання // Право України. – 2000. – № 7. – С. 80-81.

² Васильєва В. А. Корпоративне право як об'єкт спадкових прав // Вісник господарського судочинства. – 2007. – № 6. – С. 127-130.

³ Лідовець Р. Право участі у товаристві з обмеженою відповідальністю як об'єкт спадкового правовідношення // Підприємництво, господарство і право. – № 7. – С. 28-30.

⁴ Кибенко Е. К вопросу о правовом статусе участников хозяйственных обществ // Проблемы законности. Вып. 45. – 2000. – С. 85-90.

⁵ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 року № 7 // Вісник Верховного суду України. – 2008. – № 7.

⁶ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24 жовтня 2008 року № 13 // Вісник Верховного суду України. – 2008. – № 11.

⁷ Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Бочарова та ін.; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – С. 316.

⁸ Інформаційний лист Вишого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» від 07.04.2008 року № 01-8/211 // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 3.

⁹ Лист Держпідприємництва «Стосовно визначення кворуму загальних зборів засновників» від 19.12.2002 року за № 4-42-344/6786 // Бухгалтер. – 2003. – № 6.

¹⁰ Лист Держпідприємництва «Щодо прийняття спадкоємців до учасників товариства» від 20.10.2006 року № 7591 // Податки та бухгалтерський облік. – 2007. – № 23.

¹¹ Рекомендації Вишого господарського суду України «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28.12.2007 року № 04-5/14 // Відомості державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2008. – № 129.

¹² Лист Держпідприємництва «Щодо порядку вступу до складу засновників у разі успадкування часток у статутному капіталі товариства» від 23.10.2009 р. № 13032 // Бухгалтер. – 2010. – № 1.

Резюме

У цій статті автор розглядає проблематику спадкування частки у статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю. Велика увага приділяється процесу оформлення спадкових прав. Досліджені правові проблеми, які можуть виникнути на шляху набуття спадкоємцем статусу учасника товариства з обмеженою відповідальністю, а також запропоновані шляхи їх подолання.

Ключові слова: учасник, частка, спадкування.

Резюме

В этой статье автор рассматривает проблематику наследования доли в уставном фонде общества с ограниченной ответственностью. Большое внимание уделяется процессу оформления наследственных прав. Исследованы правовые проблемы, которые могут возникнуть у наследника при переходе доли общества с ограниченной ответственностью, а также предложены пути их преодоления.

Ключевые слова: участник, доля, наследование.

Summary

In the article the author considers the issue of succession of share in the statute fund of co.Ltd. The great attention is devoted to the proceeding connected with registration of hereditary rights.

Legal problems which can arise for the heir at passing share of co.Ltd are researched and also propose the ways of it overcoming.

Key words: shareholder, share, succession.

Отримано 6.10.2010

О. В. ХОРТЮК

Олександра Василівна Хортюк, здобувач Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ», «ГУДВІЛ», «ІМІДЖ», «ПРЕСТИЖ», «РЕНОМЕ»

Правова категорія «ділова репутація» формувалася протягом тривалого часу під впливом різних історичних умов. Об'єктом наукових досліджень вона стала лише у XIX-XX столітті, що пов'язано, насамперед, з динамічним розвитком економічних відносин. Змінилися не лише економічні умови, а й система цінностей суспільства. Ці зміни позначаються на розумінні всіх правових категорій.

Дослідження співвідношення понять «ділова репутація», «гудвіл», «імідж», «престиж», «реноме» є актуальними і мають важливе не тільки теоретичне, але й практичне значення, оскільки дозволяють виявити загальну тенденцію їх розвитку, механізми переходу від однієї системи цінностей до іншої та конкретні форми їх взаємодії. Із теоретичної точки зору це дозволить, по-перше, визначити їх правовий статус; по-друге, виявити спільність їх пріоритетів; по-третє, констатувати розбіжності й різноспрямованість їх внутрішньосистемних характеристик; по-четверте, відмежувати поняття «ділова репутація» від суміжних правових категорій.

Вирішення питання про співвідношення цих понять протягом тривалого періоду розвитку юридичної науки є дискусійним. Основна причина – це у складному й багатогранному характері понять «ділова репутація», «гудвіл», «імідж», «престиж», «реноме», а в деяких випадках і в неправильних уявленнях про їх сутність і зміст.

У загальнотеоретичній і в цивілістичній правовій літературі простежується, що більшість дослідників аналізують їх у тісному взаємозв'язку один з одним.

Термін «goodwill» англійського походження і в дослівному перекладі означає «добра воля». В англо-російському економічному словнику зафіксовано, що «goodwill» – це умовна вартість репутації і ділових зв'язків фірми, гудвіл, грошова оцінка капіталу¹. У науковій літературі простежується визначення, що гудвіл – це репутація і зв'язки фірми, ціна фірми².

О. В. Ярешко зазначає, що найперший судовий прецедент, пов'язаний з визначенням та оцінкою гудвілу (ділової репутації) виник в Англії у 1620 р. («Брод проти Джоліфа»). Крамар Брод, який купив у Джоліфа його справу, заплатив йому вартість товарів та надбавку за гарантію того, що продавець не переїжджатиме на нове місце. Однак продавець переїхав, продовжуючи справу на іншому місці, що суперечило умовам угоди. Справа розглядалася в суді і суд прийняв рішення на користь позивача. Угода була розірвана. Основним предметом розгляду став гудвіл (ділова репутація) проданої справи, котрий на думку позивача, був втрачений, оскільки прихильність покупців змінилася з одного місцезнаходження на інше. Фактично продавець «забрав місцезнаходження» крамниці разом з собою. Було визнано, що місцезнаходження є чинником, що впливає на гудвіл³.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «гудвіл» має таке значення – умовна вартість ділових зв'язків фірми; підприємства; престиж⁴, а у Словнику цивільного права відзначається, що «гудвіл» не має самостійної ринкової вартості та відіграє роль головним чином при «поглищеннях і сливаннях»⁵.

Подібним за значенням є тлумачення терміну «гудвіл» також в економічному смислі, де під «goodwill» розуміється умовна вартість ділових зв'язків, репутація фірми⁶. Крім того, поняття «гудвіл» зводиться до нематеріальної власності⁷, що дозволяє комерційному підприємству продовжувати приносити прибуток, який перевищує нормальну або базову ставку прибутку інших аналогічних підприємств.

Зміст поняття «гудвіл» широко аналізується в іншому Англо-російському економічному словнику, в якому визначено, що гудвіл – це: умовна вартість ділових зв'язків підприємства, грошова оцінка капіталу, якого неможливо досягнути – престиж, досвід ділових зв'язків, стабільна клієнтура; грошова оцінка очікуваного перевищення прибутку підприємства, що купується; різниця між ціною підприємства в цілому та ціною його реального основного капіталу; доброзичливість, прихильність клієнтури; різниця між купівельною вартістю підприємства та його балансовою вартістю⁸.

Важливе значення для визначення правового статусу категорії «ділова репутація» має питання про співвідношення понять «goodwill» і «ділова репутація». Із теоретичної точки зору це дозволить виявити спільність їх значення, а також констатувати розбіжності їх внутрішньосистемних характеристик.

Дослідження питання про співвідношення категорій «goodwill» і «ділова репутація» є проблемним, оскільки чимало вчених по-різному визначають їх сутність і зміст.

Так, в наукових джерелах простежуємо, що термін «гудвіл» має значення грошової оцінки невлімового капіталу – престижу торгової марки, досвіду і кваліфікації керуючих, усталеності клієнтури, репутації у фінансовому світі і т.п.⁹. Таким чином, гудвіл, на відміну від ділової репутації, має певну вартість.